

MUNKÁS- LAKÁS- LAKÓTELEP

BUDAPESTEN 1945 UTÁN

A munkáslakás fogalmát 1945-től kezdve az állami lakótelepé váltotta fel. Megelőzőleg a lakástermelés kis hányada tartozott csak ebbe a kategóriába – az előzményeket mutattuk be a Kritika 1979 májusi számában –, a felszabadulástól azonban az arány mindinkább erőfelé tolódik és a fővárosban évtizedek óta az újonnan épült lakások túlnyomó része sorolandó ide.

A társadalmi változás első lépései is nyilvánvalóvá tették a tömeglakás-építés elsőrendű fontosságát és azt is, hogy ezt a feladatot az államnak kell magára vállalnia. Politikai és gazdasági érvek szóltak emellett, és a kérdés a két világháború között is foglalkozó baloldali építésszek lelkesen látták hozzá addig csak papíron megfogalmazott terveik megvalósításához. Az első évek tömeglakásai ezért az előző évtizedekben megfogalmazott elvek szerint épültek; tervezők a lehető legnagyobb komfort és a legegészségesebb beépítési mód elérésére törekedtek.

1950-től kezdve a gazdaságossági és „építőművészeti” szempontok egyre inkább megelőzték a fontossági sorrendben a funkció követelményeit. A gazdaságosság érdekében – az időközben megalakított állami tervezőintézetek – típusterveket dolgoztak ki, hogy ily módon lehetővé tegyék egyes szerkezeti elemek (például vasbeton födémgerenda, ajtók, ablakok stb.) sorozatos előregyártását. A minél kevesebb, sőt lehetőleg egyféle típus használata az alaprajzokat a lehető legnagyobb mértékben egyszerűsítette, ami szükségképpen funkcionális engedményekkel járt. „Építőművészeti” szempontok miatt viszont elvetették a sima, egyszerű homlokzatú kúbusos épületeket, és a klasszicizmust támogatták, mint haladó hagyományt.

Az 1951-es építészeti vita referátuma szerint: az előző évekre jellemző „dekadens építészeti irányzat elleni küzdelem mindenekelőtt politikai harc”. Ennek a harcnak a jegyében megszűntek a külön bejáratú szobák, csökkent a mellékhelyiségek és erkélyek száma és mérete, valamint az ablakok nagysága is, viszont megjelentek a homlokzati dekorációk. 1953-tól, a változatosság igényére hivatkozva ismét megengedett lett a fürdőszoba nélkül épített lakás, amelyet ekkor nem szoba-konyhásnak, hanem „Cs”-lakásnak neveztek. (Ez a típus eltűnt a hatvanas évek fordulóján, és azóta ismét komfortosra terveznek minden lakótelepi lakást.)

Az ötvenes évektől kezdve gazdasági és városrendezési szempontból – nagyon ésszerűen – tömörítették a tömeglakás-építkezéseket. Egy-egy területen több száz, sőt több ezer lakás létesítésével létrejöttek a városrésnyi lakótelepek. Ettől kezdve a tömeglakás-építés nem csupán tájolási, lakásbeosztási és felszereltségi, hanem telepítési és városrendezési probléma is. Az ötvenes évek végétől a lakótelepek historizmus meghatározta keretes beépítésű hatalmas lakótömbjeit a szabadabb elrendezésű, kisebb épületek váltották fel. A tipizálás szigorúsága is oldódott – többféle típusszerkezetet és épülettípust alkalmaztak.

A következő, napjainkra névze legjelentősebb változást a házgyárak, az ott előállított elemekből összeszerelt házak, és az e házakból felépült lakótelepek megjelenése hozta. A házgyárak üzembe helyezésével valósult meg a régi elképzelés a lakóházépítés iparosításáról. Az előregyártás adta lehetőségek leggazdaságosabb kihasználása érdekében a lakóházak óriási méretűre növekedtek, szinte egész telepek épültek több száz méter hosszú, tíz- vagy több emeletes házakból.

A hatalmas, minden áttekintést elzáró házak, amelyek apró szobákból álló kis lakásokat tartalmaznak és ezt a méretkontrasztot kifelé is megmutatják, a külső szemlélőben és a bentlakóban is saját kicsiségének és jelentéktelenségének érzését hangsúlyozzák és ezáltal is indokolt ellenérzést váltanak ki.

(Kende Gábor fotói)

GÁBOR ESZTER

1 A Flastyúk (Thälmann) és a Mosoly utca között 1943-ban kezdett és a háború miatt félbemaradt városi építkezéseket 1945-től folytatták. Weichiager Károly eredeti tervei szerint felépült 692 egyszobalakkó-konyhás lakás. 1948-ban további 228 lakás azonos külső mögött, módosított alaprajzi elrendezéssel épült – ezekben már fürdőfülke is van.

2 A Béke út és Ővezet utca kereszteződésében – az előbbi építkezés folytatásaként – a még háború előtt elkészített alapokon, teljesen módosított tervek alapján további 189 kétszoba-konyhás, fürdőszobás, loggiás lakás épült 1949-től Kósa Zoltán és Deák Ernő tervei szerint.

3 A felszabadulás után újonnan kezdeményezett első lakótelep a Lehel téren. 1948-ban Schall József és Piszter István tervei szerint három ötemeletes lakóház épült, kétszoba-összkomfortos, erkélyes lakásokkal.

4 Óbudán a Zápor utcában 1949–50-ben három hatemeletes pontház épült Vidos Zoltán tervei szerint, egy-egy házban huszonhat másfélszoba- és két egyszoba-komfortos erkélyes lakással. (Az utca túloldalán Hámor István tervei szerint ugyanakkor két háromemeletes ház épült, egyenként huszonnégy kétszoba-komfortos lakással.)

5 Az 1950-ben záruló első időszak utolsó telep-szerű építkezése a Béke úti telep három magas lakótoronyja. A házakban egy- és kétszoba-komfortos, loggiás, központi fűtéses lakások épültek Schömer Ervin és Csorba Dezső tervei szerint. Homlokzat: Vidos Zoltán és Tarján László.

6 A klasszicizáló építőművészeti irány jellemző alkotása a Villányi út 55–65. szám alatt nyolc házból álló kis lakótelep (terv: Malomsoky József és Solta Elemér 1954). Az 1953/III. számú tervterv adaptálásával épült házakban a lakások rossz besztásúak, az ablakok kicsik, kevés az erkély, viszont díszes a kapu és az erkélyen nagy a kőbáb.

A tervezőknek nagyobb gondot kellett fordítaniuk a szimmetriára, az ablakok egyenletes elosztására és főútvonalra néző házak homlokzati kiképzésére, mint a lakások funkciójára.

7 Őrs vezér téri lakóháztömb. Terv: Schmidt Lajos, 1954–55. A városképi hangsúly szerepét betöltő saroktömbben (érdemes összehasonlítani az 1. képpel) a lakások belső elrendezése áldozatul esett a tömeg- és homlokzatképzés merev rendszerének. (A konyha csak a szobákon át közelíthető meg.)

8 Róna (Lumumba) utcai lakótelep. Terv: Schömer Ervin 1955–57. A Thököly úttól északra levő háztömbben „Cs” (csökkentett igényű) lakásokat építettek. A 96 egyszobás és 32 kétszobás lakás közül egyben sem épült fürdőszoba. A telep többi lakóházában, amelyek kevéssel később a Thököly út túloldalán épültek, a tervező tervmódosítással már fürdőszobás lakásokat létesíthetett.

9 A József Attila lakótelep az első a budapestiek közül, amelyet 10 000-nél nagyobb lélekszámra terveztek. Az ötvenes évek közepétől több szakaszban épül napjainkig.

A Zöldi Emil tervezte ötemeletes lakóháztömbök (1957) még az évtized első felének építészeti irányelvei szerint épültek, nagyobb figyelmet fordítva a külső monumentalításra, mint a lakások használhatóságára.

10 A József Attila lakótelep második építési időszakának jellegzetes háztípusai. A külső egyszerűsödött, a lakások jobbák és világosabbak.

11 Kelenföldi lakótelep.

12 Obudai lakótelep.

13 Újpalotai lakótelep.

Kritika

1980

